

Kudüs'ün Statüsü Üzerine Tartışmaların Hukuki Değerlendirmesi

Legal Review of the Controversy over the Status of Jerusalem

Ömer Ünlü*

Öz

Yüzyıllardır dini ve kültürel önemi sebebiyle dünyanın dikkatinin üzerinde olduğu Kudüs şehri, 20. yüzyılın başlarında tecrübe ettiği Avrupa müdahalesiyle birlikte, Siyonist bir taarruza maruz kalmıştır. Bölgede İngiliz idaresi altında inşa edilen fiili durum tahlil edilmeden sonraki sürecin sağlam bir hukuki temelde tahlil edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Kudüs'ün hukuki durumu ele alınırken İngiltere döneminde Filistinli Araplar aleyhine inşa edilen statüko çerçevesinde yaşanan gelişmelerin ele alınması, süreç içerisinde yaşanan hukuka aykırılıkları göstermek ve BM nezdinde Kudüs ile ilgili verilen kararların geçerliliğini tahlil etmek için vazgeçilmezdir. 1947'de BM Taksim Kararı ile kendisine uluslararası bir statü tanınması öngörülen Kudüs'ün 1949 Mütareke Hattı'yla doğu ve batı şeklinde fiili olarak ayrılması sonrasında şehrin uluslararası statüsünün korunması gerektiğine dair kanaat BM Genel Kurulunca yinelenmeye devam etmiştir. Ancak İsrail'in 1967 Saldırısı'yla şehrin doğu yakasını da ele geçirmesi neticesinde, şehrin işgal edilmişliğinden söz edilmeye başlanmıştır. İki devletli çözüm önerileriyle birlikte, şehrin ayrılarak Filistin'in şehrin doğu yakasında, İsrail'in ise batı yakasında egemen olacağı fikri ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kudüs'ün Statüsü, İşgal, Sömürgecilik, Filistin, Uluslararası Hukuk*

Abstract

Jerusalem has been on the agenda of the international community for centuries due to its religious and cultural importance. The city faced a Zionist assault in the early 20th century, alongside the European intervention. Without analyzing the status quo constructed under British administration in the region, it is not possible to analyze the subsequent process on a solid legal basis. So, when considering the legal status of Jerusalem, it is essential to examine the developments within the framework of the status quo built against the Palestinian Arabs during the British occupation and mandate period. It is of paramount importance to analyze the validity of resolutions and decisions regarding Jerusalem at the UN in order to assess the legal status of Jerusalem within the framework of the UN. Following de facto division of Jerusalem into East and West along the 1949 Armistice Line after being designated for international status by the UN Partition Plan in 1947, the view that the international status of the city should be preserved has continued to be reiterated by the UN General Assembly. However, as a result of Israel's 1967 Attack, capturing control of the eastern part of the city, the issue of the city's occupation and the division of the city into East and West within the context of a two-state solution has also come to the forefront.

Keywords: *The Status of Jerusalem, Occupation, Colonialism, Palestine, Public International Law*

* Arş. Gör. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, omer.unlu@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6496-6563.

Extended Abstract

Jerusalem has been on the agenda of the international community due to its religious and cultural importance. The city faced a Zionist assault in the early 20th century, alongside the European intervention. Without analyzing the current situation constructed under British administration in the region, it is not possible to analyze the subsequent process on a solid legal basis. Before capturing the city, the British administration pursued a systematic policy aimed at constructing a status quo in favor of Jews, particularly in the city of Jerusalem, by disregarding Arabs and supporting the establishment of a Jewish state in Palestine, as per their commitment to the Zionists. They supported Jewish migration to the region from Europe and implemented a strategy to increase Jewish influence in the region.

The review of the solution proposals brought to the United Nations based on the status quo established by the British, both generally and specifically in terms of international law, is useful for demonstrating how the sovereignty rights of the Palestinian Arabs, who are the true owners of the region, have been disregarded throughout the occupation and mandate regimes of the UK. It is also important for revealing Israel's strategy of turning its post-establishment expansionist policies, manifested through *fait accompli*, into legally protected interests. Moreover, such evaluation is crucial for addressing the sovereignty issue over the city of Jerusalem in the present day.

Following the strengthening of the artificially constructed Jewish community in Palestine during the British administration, Britain decided to withdraw from the region, citing the increasing violence as a pretext, and referred the Palestine question to the United Nations for resolution. Referencing the status quo constructed by Britain, the proposal envisioned the establishment of two independent states—one Arab and one Jewish—in the region, while suggesting that Jerusalem be governed under international administration within the framework of the UN Trusteeship Council.

Although UNGA accepted the plan, as decided that Jerusalem should be subject to an international status; Israel disregarded it. After the 1949 War, Israel seized West Jerusalem, and the city was de facto divided. Initially accepting the city's international status, Israel soon declared Jerusalem as its capital and moved its governmental institutions to West Jerusalem. With the 1967 Attack, Israel also captured the eastern part, establishing effective control over the entirety of Jerusalem.

Following the 1967 Attack, the UN Security Council intervened in assessments of Jerusalem's legal status, indicating the city's international status and that this status cannot be altered by unilateral actions. The UNSC also called for Israel to withdraw from Jerusalem, which it occupied in 1967. However, there is uncertainty regarding whether the language used in UNSC resolutions implies a departure from the international status of Jerusalem, under the context of a two-state solution, as the term "occupied Palestinian territories including East Jerusalem" sometimes used in UNSC resolutions.

The undisputed last sovereign in Jerusalem is Türkiye. With Türkiye's ratification of the Lausanne Treaty in 1923, it relinquished its rights and powers in Jerusalem. After Türkiye's sovereignty, a sovereignty vacuum occurred in Jerusalem, and it is acknowledged that the British occupation administration and the British mandate administration did not establish sovereignty in the region but only exercised limited de facto control.

In this context, it should be noted that before the disruption of the social structure in Palestine, Arab sovereignty rights existed based on the pre-existing status quo. However, it must be considered that with the disruption of the status quo by British administration, Arab sovereignty rights and self-determination rights were violated.

On the other hand, considering the agreement reached among member states of the League of Nations before its dissolution regarding the authority of the League of Nations as the competent authority in matters of mandate administration, it should be stated that the authority vacuum arising from the end of British mandate administration should be filled by the UN.

So, the British referral of the issue to the UN allowed the UN to initiate a search for a solution within this legal framework. Both the decisions taken by the UN General Assembly regarding Jerusalem and the decisions taken by the UN Security Council (UNSC) carry normative value based on positive international law concerning Palestine, which was previously administered under mandate, and specifically regarding Jerusalem. However, it does not seem very likely that Palestinian Arabs, whose rights have been taken away, can regain their rights within such a framework.

Giriş

1917 yılında başlayan İngiliz işgali neticesinde ortaya çıkan İsrail sorunuyla ilgili en temel meselelerden birisi Kudüs şehri olmuştur. Müslümanlara, Hristiyanlara ve Musevilere göre dini değeri yüksek olan ve pek çok dini mekâna sahiplik yapan Kudüs şehrinin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Şehirle ilgili ulaşılabilen en eski kaynağın milâttan önce ikinci binyıla uzanan Mısır metinleri olması şehrin tarihinin ne kadar geriye götürülebileceğine dair önemli bir referanstır (Glassman, 2017: 473-476). Mısır metinlerinde, Kudüs'ten bir Kenan site devleti olarak söz edilmesi de şehrin teşkilatlanmış idari bir birim olarak varlığının çok eskiye dayandığının başka bir temel işareti (Gray, 1964).

Tarih boyunca pek çok medeniyete ve savaflara şahitlik etmiş olan bu şehir, Memlûklüler ve Osmanlılar döneminde çatışmalardan uzak kalabilmiş, Osmanlı'nın son yüzyılında yaşanan buhranlara ve Avrupa müdahalesi girişimlerine rağmen çatışmadan uzak bir dönem yaşayabilmiştir.

Ancak İngiltere'nin Filistin topraklarını işgal etmesi sonrasında bu esenlik dönemi sona ermiştir. Henüz Filistin'de Osmanlı egemenliği ve kontrolü devam ederken, İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, bir mektupla Siyonist teşkilata Filistin'de bir Yahudi yurdu vaadinde bulunmuş, 1917'de bölgede kontrolü ele geçirmesinin ardından İngiltere, bu taahhüdünün gereği olarak Filistin'de güç dengelerini Yahudiler lehine değiştirmeye yönelik sistemli bir siyaset yürütmüştür (Schneer, 2015).

O dönemde de geçerli olan silahlı çatışmalar hukukunun bir parçası olan, 1907 tarihli Lahey Nizamnamesi'ndeki işgal hukuku hükümlerini hiçe sayarak Filistin'deki statükoda ciddi değişiklikler yapmaya yönelik stratejiler uygulayan İngiltere, Wilson İlkeleri ile birlikte ağırlık kazanan sömürgecilikten vazgeçişin ve kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkının gereğini yerine getirmekte zorlandığı bir sırada, sömürdüğü ve işgal ettiği bölgelerdeki varlığını manda sistemi denilen bir yöntemle devam ettirme imkanını bularak bu sistem içinde önce Milletler Cemiyeti çatısı altında sonrasında ise Birleşmiş Milletler çatısı altında Filistin'de Siyonistler lehine bir idareyi sürdürme imkanına sahip olmuştur (Terry, 2018).

Arthur Balfour'un mektubundaki taahhüt çerçevesinde Filistin'deki Arapların yok sayıldığı ve Yahudilerin siyasi olarak gücünü pekiştirdiği manda dönemi İngiliz siyaseti ve İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere safalarında Almanya'ya karşı savaşarak savaş taktiklerini öğrenen ve modern silahlı teçhizatı kullanma kabiliyetini artıran Siyonistlerin savaşın sona ermesiyle birlikte Filistin'e intikal etmesi, Siyonist terör örgütlerinin, eylemlerinde sayıca çok olan Araplara karşı üstünlük sağlamalarına vesile olmuştur (Beckman, 1998: xiii, xiv).

İkinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak çıkan İngiltere, savaşın yorgunluğunu ve Filistin'deki şiddet olaylarının artmasını sebep göstererek Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere havale ederek çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde Filistin'in akıbeti ile ilgili getirilen önerilerde bölgede bir Yahudi devletinin ve bir Arap devletinin kurulması öngörülürken, bölgedeki üç büyük dinin mensupları için önemi büyük olan Kudüs, Beytüllahim ve Nasıra gibi şehirlerin uluslararası bir statüde olması önerisi ağır basmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan öneri, BM Genel Kurulunun 29 Kasım 1947 tarihli oturumunda kabul edilmiştir. BM Genel Kurulunun 181 (II) sayılı kararıyla (Taksim Kararı) Filistin'de iki devletin kurulmasına, Kudüs ve Beytüllahim şehirlerininse ayrı bir yapı altında uluslararası bir idare ile yönetilmesine karar verilmiştir.

Ancak yüzyıllardır var olan yerel düzenin İngiltere desteğiyle Siyonist müdahaleler sonucu bozulmasını ve yeni bir statüko inşa edilmesini kabullenmeyen Araplar, kendi topraklarında Siyonist bir devletin kurulması planını reddederek Siyonist unsurlara karşı silahlı mücadeleye devam etmiştir. Siyonistler içinse bu plan, Filistin'in tümüyle bir Yahudi yurdu olarak kabul edilmeyişi ancak Filistin'de bir Yahudi yurdunun kendilerine tahsis edilmesi yönüyle tatminkâr edici olmamakla birlikte, dışarıdan getirilen bir nüfusla tahkim edilen yabancı bir unsurun kazanımı olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

En geç 1 Ağustos 1948'de manda idaresini sona erdirmeyi hedefleyen İngiltere, Siyonistlerle Filistinli Araplar arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi sebebiyle daha fazla kayıp vermekten kaçınarak 15 Mayıs'ta birliklerini tümüyle çekerek Filistin'deki İngiliz idaresini sona erdirmiştir. Manda idaresi sona ermeden bir gün öncesinde toplanan Yahudi Halk Konseyi ise BM Taksim Kararı çerçevesinde İsrail devletini kurduklarını ilan etmiştir. Bu ilan neticesinde çatışmalar komşu Arap devletlerinin Filistinliler tarafında çatışmaya dahil olmasıyla 1948 ve 1949 yıllarında devam eden bir savaşa dönüşmüş, savaş neticesinde İsrail BM Taksim Kararı'nda Yahudi devleti için öngörülen sınırların ötesine taşarak 1949 Mütareke Hattı (Yeşil Hat) olarak ifade edilen sınırlar içinde fiili kontrol alanını genişletmiştir. BM Taksim Kararı'nda uluslararası bir idare tarafından yönetilmesi öngörülen Kudüs'ün batı kısmının İsrail tarafından gasbedilmesiyle ortaya çıkan Kudüs sorunu, İsrail'in 1967 Saldırısı ile şehrin doğu kesiminin de İsrail kontrolü altına girmesiyle daha da büyümüş, 30 Temmuz 1980 tarihinde İsrail'in Kudüs'ü bir bütün olarak başkenti ilan etmesiyle ve bazı devletlerin bu kararı tanıyarak büyükelçiliklerini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımalarıyla daha da derinleşmiş; Filistin topraklarındaki İsrail sorununun en önemli meselelerinden birisi olarak şehir üzerindeki egemenlik ve şehrin statüsü sorunu bağlamında varlığını günümüze dek sürdürmüştür.

Milli egemenlik anlayışının pekiştiği ve sömürgeciliğin terkedildiği bir dönemde, dışarıdan getirilen nüfusla milli egemenlik anlayışına aykırı olarak yerleştirilen bir nüfus

ve dünyanın sömürgecilikten vazgeçtiği bir dönemde yeni bir sömürgecilik formu olarak manda sistemi altında Filistin'deki statükonun dışarıdan ithal edilen nüfus lehine ve yerel Arap halkının aleyhine olarak yeniden inşası süreci çerçevesinde düşünüldüğünde Filistin, uluslararası hukuk çalışmaları bakımından canlı bir laboratuvar özelliği göstermekte (Karaoğlu, 2021: 230) ve pek çok uluslararası hukuk konusunun tartışılması için elverişli bir örnek sunmasına rağmen, bu çalışmada Filistin meselesi Kudüs'ün statüsü ile ilgili tartışmalarla sınırlı tutularak, şehrin uluslararası bir statüsünün olup olmadığı, şehrin batı ve doğu kısmında korunmaya değer bir egemenliğin bulunup bulunmadığı konuları bakımından uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınacaktır.

Türkiye'nin Kudüs'teki Egemenliğinin Sona Ermesi ve İngiliz Mandası Döneminde Siyonistler Lehine İnşa Edilen Statüko

1517 yılından 1917 yılına kadar şehirde kontrolünü sürdürmüş olan Osmanlı devleti son yüzyılında yaşadığı toprak kayıplarına rağmen, kısa bir süre Mehmet Ali Paşa ve İstanbul arasındaki çekişmenin bir sonucu olarak kontrolünü kaybettiği bir dönem yaşasa da Filistin'deki varlığını dört yüz yıl boyunca koruyabilmiş, Napolyon'u Akka'da bozguna uğratarak modern dönemdeki ilk ciddi Avrupa müdahalesini savuşturmayı başarmıştır.

Osmanlı'nın mülkiyetle ve toprakla ilgili yaptığı reformlar yanında Mehmet Ali Paşa ile rekabetin bir sonucu olarak hem Mehmet Ali Paşa idaresinde hem de İstanbul idaresinde pek çok reformu diğer Osmanlı şehirlerinden çok daha önce yaşamış olan Kudüs şehri, Siyonistlerin "halksız bir toprak" muhayyilesinin aksine, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, yerleşik bir hayatın yaşandığı, Osmanlı'nın modern şehirlerinden birisi durumundadır (Salim, 2015: 194).

İstanbul hükümeti ile Mehmet Ali Paşa arasındaki çekişmede zayıf düşen İstanbul'un kaçınılmaz olarak dış desteğe ihtiyaç duyması neticesinde İngiltere, Avusturya ve Rusya'nın desteğiyle 1840'ta payitahtın Filistin'deki kontrolü tekrar ele geçirmesi sonrasında, (Krämer, 2017: 87) Kudüs'teki ilk konsolosluk İngiltere tarafından açılmıştır (Friedman, 1968: 23). Bu dönemde, İngiltere'nin Osmanlı'yı Filistin'e Yahudi göçü önündeki engelleri kaldırmasını ve göçü kolaylaştırmasını ikna çabaları dikkat çekicidir (Friedman, 1968: 31).

1860 yılında patlak veren Suriye ayaklanmasından sonra Osmanlı, bölgede bir takım yeni tedbirler almıştır (Cin, 1989: 39-40; Öke, 1982: 330-331; Salim, 2015: 117). Avrupalı güçlerin Hindistan'da Uzakdoğu'da ve Afrika'da bulunan kolonilerine erişimi güvenle sağlama ve ticaret yollarını kontrol altına alma kaygısı dolayısıyla bölgeyi ele geçirme girişimlerinin ve Siyonizm'in bölgedeki planlarının farkında olarak Osmanlı, son yüzyılında Kudüs'ü ve Beytüllahim'i idari olarak doğrudan merkeze bağlı, ayrı ve bağımsız bir sancak haline getirmiş ve bölgeye gerçekleşen Yahudi göçlerini ve Yahudilere toprak satışlarını sınırlandırma yoluna gitmiştir (Armaoğlu, 2017: 15; Cin, 1989: 40).

Osmanlı'nın aldığı tüm tedbirlere rağmen, Siyonist gruplar Orta Avrupadan ve Doğu Avrupadan Filistin'e sınırlı da olsa göç etmeye devam etmişler ve mülkiyetle ilgili sınırlandırmaları aşmak için farklı yollar denemişlerdir (Avneri, 1984: 75-76). Buna karşılık bölgedeki Filistinli Arap liderler hem İstanbul hükümetini Yahudilerin Filistin'de

mülk edinmelerini engelleme konusunda daha dikkatli olmaya çağırmış (Avneri, 1984: 40; Morris, 2001: 114), hem de yerel olarak Yahudilere toprak satışını engellemeyi organize etme çabasında olmuşlardır (Armaoğlu, 2017: 38). Bu dönemde İngiltere, Osmanlı'ya karşı yerelde müttefik arayışında olmuş; Araplar arasında en büyük grubu oluşturan Sünûsiler'in Osmanlı'ya tavizsiz sadakati karşısında, Araplar arasında oldukça küçük bir kesimi oluşturan Haşimilerden Şerif Hüseyin'le irtibat kurarak, Osmanlı'ya karşı bir ayaklanma başlatmaları karşılığında Osmanlı'nın Arap bölgesinde Haşimilerin egemenliği altında bağımsız bir Arap devletini destekleyecekleri sözünü vererek Şerif Hüseyin'le anlaşmıştır (Öke, 2002: 232-233). Ancak bu mutabakatta Arap devletinin sınırları ve Filistin konusu bir çözüme bağlanmamıştır (Armaoğlu, 2017: 40).

Bu dönemde İngiltere'nin bölgede kontrolü ele geçirmek için yerine getirmekte zorlanacağı birbiriyle çelişen taahhütlerde bulunduğu ve verdiği sözlerin kalabalığında önünü göremediği eleştirisi yapılmıştır (Krämer, 2017: 164). Zira Şerif Hüseyin'e kuracakları Arap devletine destek olma sözünü veren İngiltere, Arap bölgesinin Sykes-Picot gizli anlaşmasıyla Fransa'nın da dahil olduğu nüfuz bölgelerine ayrılmasını kabul ederken diğer taraftan da İngiliz Dışişleri bakanı Arthur James Balfour'un İngiltere Siyonist Dernekler Federasyonu başkanı Lord Rotschild'e yazdığı mektupla Filistin topraklarında bir Yahudi yurduna destek olacağını taahhüt etmiştir.

Daha sonraları Balfour Deklarasyonu olarak da anılan bu mektup, esasında İngiliz hükümetinin İngiltere'deki Siyonist lobinin baskıları neticesinde verdiği bir kararın dışişleri bakanı eliyle Lord Rotschild'e iletilmesinden ibarettir. İngiltere'deki Siyonist lobi, Filistin'in bir Yahudi yurdu olarak kabul edilmesini beklerken, kabinenin Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasını desteklemeye karar vermesi tepkiyle karşılanırsa da bir kazanım olarak kabul edilmiştir (Schneer, 2015: 349).

İngiliz hükümetinin aldığı bu karar hem şekli hem de maddi bakımdan hukuki temelde ele alındığında oldukça sorunlu bir belge olmasına rağmen, bugün Filistin'de yaşanan trajedinin temelini oluşturan en önemli tarihi merhalelerden birisidir.

Filistin henüz Osmanlı hakimiyetinde ve fiili olarak da Osmanlı kontrolünde iken başka bir devletin bu topraklar üzerinde karar vermesi, 1648'de başlayan devletlerin egemen eşitliğini ve içişlerine müdahale yasağını öne çıkaran Vestfalya Sisteminden bir uzaklaşma olduğu gibi, savaşta başka bir ülke toprağının ele geçirilmesi durumunda işgalcinin oradaki idaresine geçici bir hüviyet kazandıran 1907 Lahey Nizamnamesi'ndeki işgal hükümlerine de aykırılık oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, metin dikkatle okunduğunda oldukça taraflı ve hakkaniyete aykırı olduğu görülmektedir. Bölgedeki toplam nüfusun yüzde onunu ancak oluşturan Yahudilerin siyasi haklarının gözetileceği ve bölgede etnik temelli bir devlet kurmasına destek olunacağı taahhüt edilirken, nüfusun yüzde doksanını oluşturan Araplardan isimleri anılmaksızın Yahudi olmayan topluluklar olarak söz edilmekte (Ataöv, 2019: 26) ve yalnızca medeni ve dini haklarından bahsedilerek yeni inşa edilecek statükoda Arapların siyasi bir belirleyiciliklerinin olmayacağı ima edilmektedir (Watson, 2018: 102).

Belirtmek gerekir ki, “İsrail’in var olma hakkı” gibi ne anlama geldiği belli olmayan bir anlayışın temeli olarak olağanüstü bir uluslararası hukuk belgesi gibi atıfta bulunulan bu mektubun, dünyanın herhangi bir köşesinde yaşarken Filistin’e yerleşmeye karar vermiş bir Yahudi’ye, Arapların çoğunlukta bulunduğu bir yerde onların kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkını ve mülkiyet hakkını da hiçe sayarak, bir Yahudi devleti kurması hakkını verebileceği düşüncesi uluslararası hukuk bakımından dayanaktan yoksundur. Diğer taraftan İngiltere’nin henüz bölgede askeri anlamda dahi bir kontrol kurmamış olduğu ve halihazırda bölgede Osmanlı hakimiyetinin devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir taahhüdün ya da destek bildiriminin mantık temelinde bir izahı da bulunmamaktadır (Ünlü, 2023: 139-140).

Bu mektuptan çok kısa bir süre sonra İngiltere’nin Kudüs’ü işgal etmesiyle şehirdeki dört yüz yıllık Osmanlı idaresi sona ermiştir. İngiltere, savaşın sona ermesinden sonra Balfour mektubuyla Yahudilere verdiği taahhüde Şerif Hüseyin’i de ikna ederek, Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı başkanı Chaim Weizmann arasında bir mutabakatın tevsik ve tescil edilmesini sağlamıştır (Armaoğlu, 2017: 43).

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra başlayan barış görüşmelerinde Osmanlı delegasyonu, Osmanlı Devleti’nin bölünerek manda sistemi ile idaresini kabul etmeyeceklerini; 1899 ve 1907 Lahey Konvansiyonları çerçevesinde Lahey Nizamnamesi’ndeki “devletlerin işgal ettikleri toprakta egemenlik kazanamayacağı yalnızca geçici bir kontrole sahip olacağı” prensibi çerçevesinde işgal altındaki topraklarında egemenlikten vazgeçmediklerini bildirmiştir. Ancak Osmanlı delegasyonunun bu çıkışı, ABD ve İngiltere tarafından istihza ile karşılanmış (Helmreich, 1974: 110); sömürgeci bir devlet olmayan Osmanlı’nın Türklerin azınlıkta bulunduğu toprakları kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkı ileri sürülerek Sevr Antlaşması’yla elinden alınmıştır. Ancak işgal tehdidi altında İstanbul hükümeti tarafından kabul edilen bu antlaşmanın hem Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmemiş olması hem de Ankara’daki Büyük Millet Meclisi’nin bu otorite boşluğunda ortaya çıkarak (Tanör, 2002: 229) Sevr Antlaşması’nı tanımadığını bildirmesi, antlaşmanın yürürlüğe girmesine engel olmuştur. Her ne kadar İstanbul hükümeti, Sevr Antlaşması’yla Kudüs’teki haklarından ve yetkilerinden feragat etmiş olsa da antlaşmanın hukuka uygun olarak yürürlüğe girmemiş olması, Osmanlı’nın bu topraklardaki egemenliğinden vazgeçtiği şeklinde yorumlanamaz. Nitekim, TBMM hükümetinin uluslararası ilişkilerde temsil kabiliyetini kazanmasıyla birlikte, barış görüşmeleri için Paris’te bulunan Türk delegasyonunun nihai bir barış antlaşması imzalanmadan İngiltere’ye Filistin mandasının teslim edilmesini kınaması (Erdoğan, 2023: 4-5) ve Lozan Antlaşması akdedilmeden önce TBMM’de 23 Aralık 1922’deki celsede yapılan müzakere ve tartışmalar (*TBMM Zabıt Ceridesi*, 1922: 5-7) Türkiye’nin Filistin’deki hak ve yetkilerinden vazgeçmediğini göstermektedir. Bunun yanında, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması yürürlüğe girene dek Filistin’deki İngiliz mandasının resmi olarak yürürlüğe girmeyişinin de bunun bir işareti olduğu kabul edilmelidir (Terry, 2018: 211).

Lozan Antlaşması’nın 1923’te yürürlüğe girmesiyle Türkiye, Kudüs’teki hükümler ve yetkilerinden vazgeçmiş olmakla birlikte, 1917’de başlayan İngiliz işgali idaresi ile 1923’te

resmi olarak yürürlüğe giren manda idaresi siyaseti arasında derin bir farklılık olmadığı, İngiliz idaresinin Balfour'un mektubuyla verdiği taahhüdün gereğini yerine getirmek için sahada Arapların aleyhine ve Yahudilerin lehine bir fiili durum oluşturmak için Yahudi nüfusunun, mülkünün ve Yahudilerin iktisadi ve siyasi hayattaki tesirinin artırılmasına matuf bir strateji takip ettiği açıktır. İngiliz idaresi dönemindeki bu siyaset Arapların karşı çıkmasına rağmen İngilizlerin bölgeden çekildiği 1948'e kadar sürmüştür.

Bu tarihi süreç göz önünde bulundurulduğunda İngiltere'nin henüz bölgede kontrolü ele geçirmeden Osmanlı egemenliği altındaki bir toprağı bölgede bulunmayan bir topluluğa bahşedeceği sözünü vermesinin ve Filistin'i işgaliyle birlikte, işgalci gücün yetkisinin sınırlarına riayet etmeyerek statükoyu dışarıdan getirdiği Siyonistler lehine inşa etmeye dönük faaliyetlerinin, her ne kadar yaptırım mekanizması o dönemde daha zayıf olsa da başka bir devletin işlerine müdahale yasağı, devletlerin egemen eşitliği ilkesi ve Filistinli Arapların kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkı çerçevesinde değerlendirildiğinde, uluslararası hukuka aykırı olduğu açıktır. Bir "oldubitti" ile ihdas edilen fiili durumlara ve kendileri aleyhine inşa edilen yeni bir statükoya rıza göstermeyen Filistinli Arapları savaşçı ve uzlaşmaz olarak nitelendirerek barış şansını kaybettikleri yanılısamasına maruz kalma tehlikesini beraberinde getiren bu sürecin, gerek İngiliz işgal idaresi döneminde, gerekse İngiliz manda idaresi dönemindeki siyasetin dürüstlük kuralına aykırı olarak yürütülmüş olması dolayısıyla ve hukuka aykırılıktan hak doğmayacağı şeklindeki ilke temelinde açık şekilde kabul edilemez olduğu ifade edilmelidir.

BM Taksim Planı ve Kudüs'ün Uluslararasılığı Sorunu

Filistin'de Siyonistler lehine yeni bir statüko inşa eden İngiliz idaresi, artan şiddet eylemlerini de ileri sürerek Filistin'deki manda idaresini sona erdirmeye niyetini açıklamış ve sorunun çözümü için 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Başvuru neticesinde BM Genel Kurulu BM Filistin Özel Komitesi'nin kurulmasına ve sorunun çözümü için bir rapor hazırlamasına karar vermiştir. Komite, 1 Eylül 1947'de bölgeyi üç bölmeyi teklif eden ve oyçokluğuyla kabul edilen bir plan ile birkaç üyenin teklif ettiği birleşik federal bir devletin kurulmasını öngören planı BM Genel Sekreterliği'ne teslim ettikten sonra, raporun üye devletler arasında tartışılması için *ad hoc* bir komite kurularak, bölgenin geleceği devletler arasında tartışılmış ve bölgenin üç bölünmesini teklif eden plan kimi küçük değişikliklerle kabul edilerek BM Genel Kurulu'na sunulmuştur.

Filistin'de bir Yahudi ve bir de Arap devleti kurulmasını, Kudüs'ün ise "*corpus seperatum*" olarak ayrı bir uluslararası yönetim altında idare edilmesini öngören teklif, 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Daha sonraları BM Taksim Kararı olarak da ifade edilen BM Genel Kurulu'nun 181 (II) A sayılı bu kararı Yahudi Ajansı tarafından kabul edilirken, Filistinliler ve Arap devletleri, kararı temel itibarıyla BM Antlaşması'na ve ilkelerine aykırı bularak reddetmiştir.(Aras, 1997: 20)

Bu karar sonrasında çatışmalar daha da şiddetlenmiş, İngiltere birliklerini daha hızlı bir şekilde Filistin'den çekmeye başlamıştır. Taksim Kararı'nda Yahudilere tahsis edilmiş

bölgelerde yaşayan Filistinlileri ve Filistin köylerini hedef alan Siyonist çeteler, bölgedeki Arap varlığına son vermek için etnik temizliğe hız vermiş (Pappe, 2007), Kudüs'ün batı kesiminde hakimiyet kurmaya elverişli bir alan sağlamak için Deyr Yasin köyünde büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. (Aral, 2023: 3). Filistinli Arapların düzensiz savaşçılarla başlayan mücadelesi, Siyonist paramiliter grupların disiplini ve teknik kabiliyeti karşısında başarısız kalmıştır (Farsakh, 2017: 62).

Güçler arasındaki böyle bir dengesizlik halinde bu şiddet eylemlerine müdahale etmeyerek Siyonistlere avantaj sağlayan İngiltere'nin Filistin'den tümüyle çekilmesine saatler kala 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin BM Taksim Kararı'nda belirtilen sınırlar dahilinde kurulduğu ilan edilmiş, ABD ve Sovyetler Birliği tarafından derhal tanınmıştır (Aras, 1997: 21). İlanın ertesi günü, Filistin'e komşu Arap devletlerinin Filistinli Arapların yanında silahlı mücadeleye dahil olmasıyla birlikte Arap-İsrail Savaşları başlamış, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz cephelerinde tecrübe kazanmış pek çok askere ve teknolojik üstünlüğe sahip olan İsrail, kendi aralarında birlik oluşturamayan Arap devletlerine ve Filistinlilere karşı ilerleme kaydederek, Taksim Kararı'yla öngörülen topraklardan daha fazlası üzerinde kontrol kurmuş, taksim planında uluslararası bir idare ile yönetilmesi öngörülen Kudüs şehrinin batı kısmını kontrolü altına almıştır. Savaş neticesinde sınırları belirleyen bir barış antlaşması yapılmamış olmakla birlikte, 1949'da yapılan ateşkes antlaşmasıyla Kudüs'ün batısı İsrail kontrolünde doğusu ise Ürdün kontrolünde kalmıştır. Ancak bu fiili durumun Kudüs'ün doğu ve batı yakasında kontrolü ele geçiren devletlere egemenlik bahşetmediği belirtilmelidir. Nitekim, şehrin hiçbir devlete verilmeksizin, uluslararası bir statüye sahip olacağını 181 (II) A sayılı kararıyla öngören BM Genel Kurulu, savaş sonrasında tarafların bu statüye zarar vermesi ihtimalini de göz önünde bulundurarak, şehrin uluslararası statüsünü 194 sayılı kararıyla hatırlatmıştır. Diğer taraftan İsrail'in BM Taksim Kararı'nda belirlenen sınırların dışına taşan kısmındaki varlığının bir egemenliğe dönüşmeyeceği yönündeki kanaat, İsrail'in ateşkes hattından Taksim Kararı'nda belirlenen sınırlara doğru geriye çekilmesini konu alan müzakerelere katılması sebebiyle İsrail tarafından da kabul edildiği düşünülmüşse de ilerleyen zamanlarda İsrail'in ortaya çıkan bu fiili durumu avantaja dönüştürerek yayılmacı politikasının bir merhalesi olarak kabul ettiğini ve Taksim Kararı temelinde bir sınırlandırmaya razı olmayacağını göstermektedir.

Türkiye'nin Lozan Antlaşması'yla Kudüs'teki egemenliğini kaybetmesi neticesinde, sahadaki egemenlik boşluğunu İngiliz mandası fiili olarak doldurmuş olmakla birlikte, İngiliz mandasının hukuki anlamda Kudüs üzerinde egemenlik kurduğunu söylemek mümkün görünmemektedir (Terry, 2018: 211). Dolayısıyla İngilizlerin bölgeden çekilmeden önce konuyu Birleşmiş Milletlere havale etmesi, manda idaresi olarak sahip olduğu fiili durumunu Birleşmiş Milletlere devrettiği şeklinde anlaşılabilir. Ancak İngiliz mandasının egemenliğinden söz edilemediği ölçüde devrettiği yetkinin de bir egemenlik değil fiili bir kontrol olduğu kabul edilmelidir. Diğer taraftan bu yetki devrinin diğer bir kaynağının Milletler Cemiyeti lağvedilmeden önce MC üyesi devletlerin manda ile idare edilen bölgelerdeki yetkinin Birleşmiş Milletler ve mandater devlet arasında paylaşılacağına ve BM kararı olmaksızın bu alanların statüsüne ilişkin değişikliğe

gidilemeyeceğine dair vardıkları bir mutabakat olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Cassese, 2008: 274-275).

Bu çerçevede düşünüldüğünde, genel anlamda BM Genel Kurulu kararlarının üye devletleri ve BM organlarını bağlayıcı nitelikte değil tavsiye niteliğinde olduğu açıkça da İngiliz mandasının sona erdiği Filistin topraklarında BM Genel Kurulu'nun Filistin'in akıbeti konusunda karar vermeye yetkili olduğu kabul edilebilir. Dolayısıyla, BM Genel Kurulu'nun 181 (II) A sayılı Taksim Kararı bu anlayış içerisinde okunduğunda diğer konulardaki Genel Kurul kararlarından farklı seviyede bir normatif değerinin olduğu ileri sürülebilir. Ancak gerek İngiliz işgali ve mandası dönemindeki idarenin sistemli şekilde Siyonistler lehine inşa ettiği statüko, gerekse Filistinli Arapların topraklarında dışarıdan getirilen Yahudilerin kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkının ileri sürülerek Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına dair girişimler, iyi niyet ve dürüstlük kurallarına ve Arapların kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkına aykırı kabul edildiği ölçüde BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine de aykırı kabul edilmesi gerektiğinden Genel Kurul'un Taksim Kararı'nın meşruiyeti ve geçerliliği de sorgulanmaya açıktır.

Her halükârda bölgede bir egemenin yokluğu karşısında, hukuken korunmaya değer bulunan bir yetki söz konusu ise ve bu yetkinin de manda idaresinin sona ermesiyle BM'ye geçtiği kabul edilirse, 181 (II) A sayılı kararın BM üyesi ülkeleri bağlayacağı kabul edilmelidir. Bu karara göre Kudüs şehri, uluslararası özel bir idare altında ayrı bir yapı olarak BM Vesayet Konseyi tarafından yönetilecektir. Bu kararın detaylarında Vesayet Konseyi'nin şehrin idaresiyle ilgili esasları ihtiva eden bir statü hazırlaması ve bu statünün, şehrin askersizleştirilmesi, temsil, Vesayet Konseyi tarafından atanacak vali, kurulacak adalet sistemi, yasama konseyinin seçimi ve şehrin resmi dili gibi konuları çözüme kavuşturması öngörülmüştü. Ancak Vesayet Konseyi'nin bu çerçevede hazırladığı statü tasarısını kabul etmesinden çok kısa bir süre sonra Arap-İsrail savaşı çıktığı için bu statü uygulanamadı. Genel Kurul sahadaki değişiklikleri de takip ederek 11 Aralık 1948 tarihinde 194 (III) sayılı kararıyla Kudüs'ün uluslararası statüsüne ilişkin önceki kararını yineledi ve 181 (II) A sayılı kararı çerçevesinde bir sonuca varmak için Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nu kurdu. Şehrin batı kısmı İsrail'in kontrolü altına girerken doğu kısmının Ürdün kontrolü altına girmesinin ardından Uzlaştırma Komisyonu bu fiili durum temelinde şehri Arap ve Yahudi kesimi şeklinde ayırarak bir uluslararası idare teklifinde bulunmuş olsa da Komisyon'un bu teklifi kabul edilmedi. Genel Kurul 9 Aralık 1949'da 303 (IV) sayılı kararıyla daha önce verdiği 181 (II) A sayılı kararında belirttiği statüden vazgeçmediğini yinelemiş oldu.

İsrail, kuruluşunu ilan ettiği metinde BM Genel Kurulu'nun Taksim Kararı'na bağlılığını bildirmiş, ancak Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra kendisinin de kabul ettiği bu planla öngörülen sınırların dışına taşmış ve bu planın uygulanabilir olmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte üyelik başvurusu sürecinde Kudüs'ün uluslararası statüsü prensibine bağlılığını ifade ederek BM'ye üye devlet olarak kabul edilmiştir. İsrail başlarda, Batı Kudüs'te bir hak iddia etmese de (Cassese, 2008: 275-276) çok geçmeden Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmiş ve sonrasında İsrail Yüksek Mahkemesini, *Knesset*i, Bakanlar Kurulunu ve Bakanlıkları Batı Kudüs'e taşımıştır. Bu çerçevede düşünüldüğünde,

Kudüs'ün uluslararası statüsünü hiçe sayan bir siyaset izleyerek İsrail, BM'deki varlığının temelini oluşturan verdiği taahhütleri de ihlal etmiştir. Diğer taraftan Ürdün'le yaptığı ateşkes antlaşmasına ve BM kararlarına aykırı olarak Kudüs'te askeri bir geçit düzenlemesiyle birlikte düşünüldüğünde, İsrail'in Batı Kudüs'le ilgili tasarruflarının hukuka aykırılığı daha net bir şekilde ifade edilebilmektedir (Ataöv, 1980: 43).

Kudüs'ün İşgal Edilmişliği

1967 Savaşı'na kadar Kudüs şehrinin batısı İsrail kontrolü altında doğusu ise Ürdün kontrolü altında kalmıştır. Bu dönemde İsrail'in BM kararlarına, BM'ye ve Ürdün'e verdiği taahhütlere aykırı olarak şehrin statüsünü tek taraflı değiştirmeye dönük siyaseti hızla devam etse de İsrail'i tanıyan devletler tarafından dahi İsrail'in Kudüs'teki egemenliği ve eylemleriyle ortaya çıkardığı fiili durum kabul edilmemiştir.

1967 Saldırısı'yla İsrail, şehrin doğu kısmını da kontrol altına almıştır. BM Genel Kurulu'nun 181 (II) A, 194 (III) ve 303 (IV) sayılı kararlarını hiçe sayarak Batı Kudüs'ü gasb eden İsrail, bu saldırı sonucunda şehrin doğu kısmını da ele geçirerek bu kararları hiçe saydığını bir kez daha göstermiştir. Şehirde kontrolü ele geçirdikten sonra birtakım yasalar ve kararlar çıkaran İsrail'in şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik tek taraflı eylemleri Genel Kurul'ca 4 Temmuz 1967 tarihli ve 2253 sayılı ve 14 Temmuz 1967 tarihli ve 2254 sayılı kararlarıyla kınanarak, bu doğrultudaki İsrail uygulamalarının geçersiz olduğu bildirilmiştir.

1967 Saldırısı'yla birlikte İsrail'in bölgede yayılmacı eğilimi BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine de girmiştir. İsrail'in daha önceki tasarrufları konusunda sessiz kalan Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararıyla İsrail'in 1967 Savaşı'yla birlikte işgal ettiği topraklardan çekilmesini talep etmiştir. Ancak İsrail BMGK'nın bu kararına rağmen daha önce Batı Kudüs'te takip ettiği siyaseti takip ederek, şehrin geleceğini etkileyecek fiili durumlar ihdas etme yoluna gitmiştir. Şehrin statüsünü bozacak tek taraflı kararlar alan İsrail, şehirdeki statükoyu işgal hukukuna aykırı olarak değiştirmeye dönük hızlı adımlar atmış ve köklü değişiklikler yapmıştır. BMGK'nın 242 sayılı kararından sonra müteakip kararlarda işgal edilmiş Doğu Kudüs vurgusunun artmaya başladığı, İsrail'in işgal hukukuna aykırı eylemlerinden vazgeçmesi gerektiği yinelenirken, şehrin statüsünde değişiklik meydana getirecek tasarrufların da geçersiz olduğu ifade edilmeye devam etmiştir.

İsrail, Doğu Kudüs'te yürürlükteki kanunların pek çoğunu değiştirdiği gibi, belediye hizmetleri bakımından da Kudüs'ü bir bütün olarak yönetmekte; imar planlarında Filistinlilerin aleyhine yaptığı değişikliklerle, Filistinlilerin mülklerinin yıkılması ve tahrip edilmesi sonucunu doğuran uygulamalarla ve yeni kurduğu Yahudi yerleşimleriyle şehirdeki fiili durumu Filistinliler aleyhine değiştirmektedir.

İsrail'in 1980 yılında *İsrail'in Başkenti Kudüs: Temel Kanun*'un Kudüs'ü bir bütün olarak İsrail'in başkenti olarak ilan etmesi ise İsrail'in açık bir şekilde Kudüs'ün uluslararası statüsünü hiçe saydığı gibi ele geçirdiği Doğu Kudüs'ü de ülkesinin bir parçası olarak gördüğünü göstermektedir. İsrail'in Kudüs'ü bir bütün olarak ilhak ettiği iddiasına yönelik olarak BMGK 30 Haziran 1980 tarihli ve 476 sayılı kararıyla “kuvvet kullanma yoluyla

toprak kazanımının yasak olduğunu” yineleyerek, Kudüs şehrinin statüsüne dair 1967 İşgali’nden beri alınan Güvenlik Konseyi kararlarına atıfta bulunmuştur. Ayrıca Konsey, 20 Ağustos 1980 tarihli ve 478 sayılı kararıyla 476 sayılı kararı hatırlatarak, Kudüs’te diplomatik temsilcilik açan ülkelere Kudüs’ten çekilme çağrısında bulunmuştur. Ancak İsrail işgalinin sona ermesi konusunda fiili bir tedbir alınmaması sebebiyle Kudüs’teki İsrail işgali devam etmiştir.

1974’teki Arap Zirvesi’nde kabul edilen Filistin Kuruluş Örgütü’nün Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğu kararının bir gereği olarak, Kral Hüseyin’in 1988’de aldığı bir kararla Batı Şeria’da Filistin halkı adına üstlendiği sorumluluğu FKÖ’ye devrettiğini açıklaması da fiili durumda bir değişiklik meydana getirmemiş ve İsrail işgali devam etmiştir (Ünlü, 2023: 165).

1987 yılında başlayan İntifada’nın bir sonucu olarak FKÖ ile İsrail arasındaki barış görüşmelerinde kalıcı bir çözüme gidilme de, FKÖ’nün İsrail’in Filistin’den tümüyle sökülüp atılması ya da BM Taksim Kararı çerçevesinde belirlenen sınırlara geri çekilmesi temelinde değil BMGK’nın 242 sayılı kararı temelinde 1949 Mütareke Hattı ile belirlenen sınırlar çerçevesinde bir müzakereye dahil olması, Kudüs’ün uluslararası statüsü fikrinden uzaklaşarak batı kısmının İsrail’de doğu kısmının Filistin’de kaldığı bölünmüş bir Kudüs anlayışının güçlendiğini göstermektedir. Yine de Oslo’da başlayan barış sürecinden sonra da BM kararlarında Kudüs şehrinin statüsünün tek taraflı işlemlerle değiştirilemeyeceği vurgusu, BM’nin şehrin uluslararası statüsü iddiasından tümüyle vazgeçmediğini göstermektedir. Diğer taraftan, Kudüs’ün doğu kısmının hem BM kararlarında hem de 2004 yılında Uluslararası Adalet Divanı’nın İşgal Edilmiş Filistin Ülkesinde Bir Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları Üzerine Danışma Görüşü’nde “işgal edilmiş Filistin toprağı” olarak ifade edilirken, şehrin batı kısmına ilişkin işgal edilmiş ibaresinin kullanılmayışı da süreç içerisinde şehrin bir bütün olarak uluslararasılığı fikrinin gerçekçi bulunmadığından hareketle vazgeçilmiş bir teklif olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Sonuç

Avrupa müdahaleciliğinin ve sömürgeciliğinin bir neticesi olarak 1917’deki İngiliz işgaliyle ortaya çıkan İsrail sorununun en çetrefilli başlıklarından birisini Kudüs’ün hukuki durumu oluşturmaktadır. İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour’un mektubuyla belirginleşen İngiltere’nin Araplar aleyhinde Filistin’de bir Siyonist statüko oluşturma siyaseti, bölgeyi kontrolü altında tuttuğu dönemde sistemli bir şekilde uygulanmış; hukuka aykırı olarak ve kötü niyetle inşa edilen bu yeni fiili durum, BM Taksim Kararı’yla Filistinlilere dayatılmıştır. Bugün sahadaki fiili durum ve tarafların güçleri arasındaki orantısızlık düşünüldüğünde, BM Taksim Kararı’nın kötü bir çözüm olmadığını ileri sürenler olsa da sorunun ortaya çıkış sürecini ve hikayenin ilk kısmını bilenler açısından Filistin’de yaşananlar, dışarıdan getirilen Siyonist unsurların kayırılmasıyla Filistinli Arapların kimliklerinin ve kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) hakkının hiçe sayılarak Siyonistlere bir devlet bahşedildiği zaviyesinden bakıldığında ahlaki ve hukuki bakımdan temellendirilebilir görünmemektedir (Cattan, 1981: 12).

Zira uluslararası hukukun yerleşik devlet teorisine göre devlet olmanın şartlarını (kalıcı bir nüfus, tanımlanmış bir ülke, siyasi otorite ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesi) yerine getiriyor olsa da (Rothbard, 2009: 210-211; Somers, 2023: 16-17) ‘hukuka aykırılıktan hak doğmayacağı’, ‘hukukun kötü niyeti korumayacağı’ ve “kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanılmayacağı” ilkeleri temelinde bir değerlendirmenin, kurulduğu topraklarda İsrail’in varlığının meşruiyetini tartışmayı mümkün hale getirdiği dolayısıyla Batı Kudüs’teki varlığının İsrail’e bir egemenlik bahşetmediği gibi, diğer topraklar bakımından da egemenlik durumunun tartışmaya açık olduğu kabul edilmelidir (Cattan, 1981: 12). Dahası, sömürgeciliğin tasfiye edildiği, ırkçılığa ve etnik ayrımcılığa dayalı devlet politikalarının uluslararası devletler düzeninde terkedildiği bir dönemde, bu yöntemlerle kazandığı fiili durumları hukukun korunan menfaatlere dönüştürme eğiliminde olan İsrail’in bir “anomali” olduğu da göz ardı edilmemelidir. (Aral, 2020: 285)

Diğer taraftan Filistinlilerin maruz kaldığı küresel ve bölgesel siyasi gerçeklik hesaba katılarak, bu trajediye sebep olan Avrupalı büyük devletlerin ortak iradesiyle teşekkül eden yeni dünya düzeninin ortaya çıkardığı başat kurum konumundaki Birleşmiş Milletlerin bölgeyle ilgili olarak daha önce vermiş olduğu Taksim Kararı temelinde Kudüs’ün hukuki durumunun çözümlenmeye çalışılması anlaşılabilir görünmektedir.

BM Taksim Kararı’na göre Kudüs’ün bir bütün olarak her iki devletin egemenliğinin dışında uluslararası bir statüde BM Vesayet Konseyi’nin çıkaracağı bir statüye göre yönetilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak 1967 Saldırısı’yla birlikte tümüyle İsrail kontrolü altına giren Filistin topraklarının, BMGK’nın konuya dahilyle Kudüs’ün statüsü bakımından da farklılıklar doğurmaya açık olduğu görülmektedir. Zira BMGK’nın 242 sayılı kararı 1949 Mütareke Hattı’nın dışına taşan kısımları itibarıyla İsrail’in işgalci olduğunu kabul etmiş, yakın zamanlarda verdiği kararlarda ise işgal altındaki Filistin topraklarından bahsederken “Doğu Kudüs de dahil olmak üzere” ibaresini ekleyerek, Doğu Kudüs’ü Filistin toprağı olarak anlaşılabilir bir biçimde ifade etmiştir. Bu çerçevede, Kudüs şehrinin doğu kısmının işgal altında Filistin toprağı olarak değerlendirildiği, şehrin batı kısmının ise uluslararası hukuk bakımından durumunun belirsiz olduğunu söylemek mümkündür (Karaoğlu, 2021: 240-241).

Tarihi süreç içerisinde, İngiltere’nin ve Siyonist çetelerin kuvvet kullanarak Kudüs’te ihdas ettikleri fiili durumlar ve bu fiili durumları, uluslararası hukukun yerleşmiş prensiplerine aykırı bir şekilde ancak uluslararası hukuk kurumlarını ve uluslararası örgütleri de istismar ederek Filistinli yerel halk aleyhine kullanması neticesinde ortaya çıkan siyasi gerçeklik karşısında, Filistinli Arapların Kudüs’te ve genel olarak Filistin’de varlıklarının ve kendini yönetme hakkını belirleme (selfdeterminasyon) haklarının hiçe sayılarak egemenlik haklarının ihlal edildiği ancak bu ihlallerin uluslararası hukukun boşlukları, yaptırım mekanizmalarındaki yetersizlikler ve BM Sistemindeki çarpıklıklarla İsrail’in kazanımına dönüştüğü ancak İsrail’in kazanımlarının, kuvvet kullanarak ülke kazanılmayacağına, hukukun kötü niyeti korumayacağına ve hukuka aykırılıktan hak doğmayacağına ilişkin temel prensipler çerçevesinde varlığının ve kazanımlarının sadece ahlaken değil hukukun da sorgulanabilir olduğunu ifade etmek gerekir.

Kaynakça

- Aral, B. (2020). *Bitmeyen İhanet: Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk*. Çıra Yayınları.
- Aral, B. (2023). Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler'in Batı ve Doğu Kudüs'ün İsrail Tarafından İşgaline Yönelik Tutumu. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 23(1), 1-18.
- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*. Bağlam Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*. Kronik Kitap.
- Ataöv, T. (1980). Kudüs ve Devletler Hukuku. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(01), 29-54
- Ataöv, T. (2019). *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu: Sorulara Yanıtlar*. İleri Yayınları.
- Avneri, A. L. (1984). *The Claim of Dispossession*. Transaction Publishers.
- Beckman, M. (1998). *The Jewish Brigade: An Army with Two Masters, 1944-1945*. Spellmount.
- Cassese, A. (2008). Legal Considerations on the International Status of Jerusalem. İçinde A. Cassese, P. Gaeta, & S. Zappalà (Ed.), *The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese* (272-292). Oxford University Press.
- Cattan, H. (1981). The Status of Jerusalem under International Law and United Nations Resolutions. *Journal of Palestine Studies*, 10(3), 3-15.
- Cin, H. (1989). Filistin Topraklarının Osmanlı Dönemindeki Hukukî Statüsü ve Yahudilere Karşı Alınan Tedbirler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 17-68.
- Erdoğan, M. (Ed.). (2023). *Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin (1922-1948)*. T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı.
- Farsakh, L. (2017). The "Right to Have Rights". *Journal of Palestine Studies*, 47(1 (185)), 56-68.
- Friedman, I. (1968). Lord Palmerston and the Protection of Jews in Palestine 1839-1851. *Jewish Social Studies*, 30(1), 23-41.
- Glassman, R. M. (2017). The Political Structure of the Canaanite City-States: Monarchy and Merchant Oligarchy. İçinde R. M. Glassman (Ed.), *The Origins of Democracy in Tribes, City-States and Nation-States* (473-477). Springer International Publishing.
- Gray, J. (1964). *The Canaanites*. Thames and Hudson.
- Helmreich, P. C. (1974). *From Paris to Sévres: The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*. Ohio State University Press.
- Karaoğlu, A. O. (2021). Towards a Tale of Two Cities: West Jerusalem and International Law in 21st Century. *Law and Justice Review*, 12(22), Article 22.
- Krämer, G. (2017). *Filistin Tarihi: Osmanlı Fethinden İsrail Devleti'nin Kuruluşuna* (S. N. Ağırnaslı, Çev.). Verita.
- Morris, B. (2001). *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. Vintage.
- Öke, M. K. (1982). The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880-1908). *International Journal of Middle East Studies*, 14(3), 329-341.
- Öke, M. K. (2002). *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*. Ufuk Kitapları.
- Pappe, I. (2007). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Simon and Schuster.
- Rothbard, M. N. (2009). *Anatomy of the State*. Ludwig von Mises Institute.
- Salim, F. al-. (2015). *Palestine and the Decline of the Ottoman Empire: Modernisation and the Path to Palestine Statehood*. I.B. Tauris.
- Schneer, J. (2015). *Balfour Deklarasyonu Arap İsrail Çatışmasının Kökenleri* (A. C. Akkoyunlu, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Somers, W. (2023). The Montevideo Criteria for Statehood. İçinde *The State of Taiwan* (210-285). Brill Nijhoff.
- Tanör, B. (2002). *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri* (8. bs). Yapı Kredi Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi: C. XXVI. (1922).
- Terry, P. (2018). Britain in Palestine (1917-1948)—Occupation, the Palestine Mandate, and International Law. *University of Bologna Law Review*, 2(2), 187-251.
- Ünlü, Ö. (2023). *Uluslararası İşgal Hukuku Temelinde Filistin'de İsrail İşgal İdaresi*. Adalet Yayınevi.
- Watson, G. R. (2018). International Law and the Balfour Decision. *Journal of Levantine Studies*, 8(1), 101-120.